

Сергій Сунегін

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу теорії держави і права
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4304-708X>
ssunegin@ukr.net

УДК 340.1

ПРАВО ЛЮДИНИ НА МИР: ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ

АНОТАЦІЯ. Розвиток світового правопорядку і правових систем в умовах сьогодення пов'язується із необхідністю вирішення низки питань, породжених глобалізацією, технологічним прогресом, екологічними викликами, конфліктом соціальних цінностей, а також переосмисленням традиційних правових та інших соціонормативних парадигм. У зв'язку із цим особливої значущості набуває необхідність розробки єдиного підходу до розуміння сутності та природи права людини на мир, а також перспективних напрямів його правового забезпечення та захисту.

Метою статті є визначення природи права людини на мир, проблем його правового забезпечення та захисту на сучасному етапі розвитку людства, а також перспектив їх вирішення в майбутньому.

Встановлено, що право на мир пройшло значний етап змістової та функціональної еволюції в міжнародному праві, у результаті якого воно почало розглядатися як індивідуальне право кожної людини, що має універсальний характер і повинно захищатися на міжнародному та національному рівнях, а поняття "мир" як об'єкт цього права, по суті, набуло якості основоположної засади реалізації людиною всієї системи гарантованих їй прав і свобод. З'ясовано, що право на мир має особливий механізм своєї реалізації, що проявляється у масштабних і структурованих діях насамперед суб'єктів міжнародного права, особливе місце серед яких посідають держави, які забезпечують захист цього права як у міжнародних відносинах, так і в межах своїх національних юрисдикцій.

Автор доходить висновку, що основними проблемами правового забезпечення та захисту права на мир у контексті сучасної кризи світового правопорядку є відсутність єдиних та дієвих міжнародних механізмів захисту держав від військових конфліктів та їх негативних наслідків; глобальні кризи сучасності (наприклад, міграційні кризи, природні катаклізми, економічні кризи, тероризм тощо), які створюють нові загрози мирному співіснуванню як держав між собою, так і громадян усередині відповідних суспільств; соціальна несправедливість та численні факти порушень прав людини, що підсилюють поширення недовіри громадян до владних інституцій, а отже, до зростання нестабільності та агресивних проявів вирішення спірних або конфліктних ситуацій. В умовах відсутності ефективних механізмів забезпечення та захисту права на мир неможливо досягти належного стану правопорядку як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях. Саме мир виступає першоосновою для досягнення суспільного консенсусу та соціальної консолідації, забезпечення високої якості реалізації правових норм, здійснення всієї системи прав і свобод людини та їх захисту, розвитку правових інститутів у всіх галузях публічного і приватного права, зміцнення демократичних засад організації публічної влади в державі, економічного розвитку та його соціальної спрямованості.

Ключові слова: право на мир; права і свободи людини; міжнародне право; забезпечення права людини на мир; правопорядок; насильство; миробудівництво.

Складні й суперечливі реалії розвитку сучасного світового співтовариства, які характеризуються глобальними викликами і загрозами, суттєво підвищують актуальність наукового осмислення проблематики права людини на мир, яке в цих умовах набуває першочергового значення в системі прав і свобод людини та, по суті, є наріжним каменем міжнародного та національного правопорядків. Кризові реалії сьогодення, виникнення яких не обмежується посиленням військового чинника у вирішенні міжнародних спорів та суперечностей і пов'язується з численними деформаціями суспільних відносин практично на всіх рівнях, а також з деструкцією цілісності нормативної складової індивідуальної та колективної свідомості, переконливо свідчать про нагальну необхідність здійснення доктринального переосмислення змісту деяких фундаментальних прав людини, зокрема права на мир, яке раніше досліджувалося переважно у фокусі міжнародно-правової доктрини.

Незважаючи на те, що витоки концепції права на мир сягають ще стародавніх часів, у яких відповідні філософи та інші мислителі порушували питання справедливості, рівності, безпеки та запобігання насильству, юридичне оформлення цього права відбулося лише у XX ст. у міжнародно-правових актах. Водночас це право, на жаль, так і не отримало належних механізмів і гарантій свого забезпечення та захисту, у зв'язку із чим і на сьогодні воно все ще має переважно декларативний характер. При цьому міжнародні конфлікти, соціальні та економічні кризи, політична нестабільність, боротьба держав за ресурси та геополітична конкуренція створюють додаткові перешкоди для повноцінного забезпечення права людини на мир.

Проблематика права людини на мир є відносно новою у вітчизняному та зарубіжному соціогуманітарному дискурсі, особливо в контексті визначення загальнотеоретичних засад її осмислення. При цьому за останні роки відбувається суттєве посилення наукового інтересу до питань забезпечення та захисту права на мир, що пов'язано насамперед з деструкцією сучасного міжнародного правопорядку та реальною загрозою настання третьої світової війни, що може знищити сучасну цивілізацію внаслідок використання зброї масового ураження. Серед сучасних дослідників цієї проблематики слід насамперед назвати роботи В. Аль-Сааді, Д. Белова, С. Бобровник, О. Богініча, Р. Губаня, І. Іванків, Н. Клещенко, Є. Ключова, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришина, О. Ромціва, Д. Роулза, О. Скрипнюка, Д. Уолліс, В. Шабаса та ін.

Незважаючи на вагомий внесок цих та інших вчених у проблематику забезпечення та захисту права на мир, а також перспектив розвитку міжнародного та національного правопорядків, все ж потрібно визнати, що теоретичні засади забезпечення та захисту права людини на мир потребують подальших наукових пошуків.

Метою цієї статті є визначення природи права людини на мир, проблем його правового забезпечення та захисту на сучасному етапі розвитку людства, а також перспектив їх вирішення в майбутньому.

Поняття “мир” як фундаментальна соціальна цінність існувало в соціо-гуманітарному дискурсі протягом тисячоліть, а його дослідження як складного суспільного явища охоплювало різні аспекти (міжнародні, військові, політичні, соціальні, економічні, духовні тощо). Ще у стародавніх цивілізаціях, насамперед у межах відповідних філософських і релігійних вчень, мир розглядався як ідеальний стан суспільства, в якому панують узгоджені, гармонійні відносини між людьми, що зумовлює досягнення справедливості, безпеки та стабільності суспільного прогресу. При цьому особливого значення поняття “мир” набуло у відповідних релігійних вченнях, у межах яких мир виступає ключовим, основоположним моральним принципом нормальної організації людського життя¹.

Водночас право на мир, тобто поняття миру вже як правової конструкції та стану основної складової безпеки співіснування держав і народів та їх прогресивного розвитку, остаточно сформувалося лише у XX ст., що було пов'язано з двома світовими війнами та прагненням міжнародного співтовариства побудувати систему колективної безпеки, спрямованої передусім на запобігання виникненню воєнних конфліктів у майбутньому. У цьому контексті створення Ліги Націй після Першої світової війни (1919 р.) стало першою спробою міжнародного співтовариства створити умови для запобігання майбутнім війнам і забезпечення колективної безпеки, а створення Організації Об'єднаних Націй (1945 р.) та Північноатлантичного альянсу “НАТО” (1949 р.) після Другої світової війни заклали основні підвалини для забезпечення мирного співіснування держав у другій половині XX ст. Саме з моменту прийняття Статуту ООН² у 1945 р. у низці міжнародно-правових актів були закріплені загальні зобов'язання держав всебічно сприяти підтриманню міжнародного миру та безпеки, а з прийняттям Загальної декларації прав людини³ у 1948 р. і наступних міжнародних конвенцій і пактів у цій сфері була закріплена система основоположних прав людини, які повинні становити основу мирного існування сучасних суспільств.

Слід звернути увагу на те, що надалі право на мир набуло безпосереднього закріплення у деяких Деклараціях ООН. Зокрема, у Декларації ООН про виховання народів у дусі миру⁴ 1978 р. було закріплено принципи забез-

¹ М Несправа, ‘Філософія миру: духовно-етичний аспект’, *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Посвіт 2017) 402–404.

² Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice <<https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210562249>> (accessed 27.04.2025).

³ Загальна декларація прав людини <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text> від 10.12.1948 (дата звернення 27.04.2025).

⁴ Declaration on the Preparation of Societies for Life in Peace. Adopted at the 85th plenary meeting by the General Assembly, 15 Dec. 1978 <<https://digitallibrary.un.org/record/187239?ln=en&v=pdf>> (accessed 27.04.2025).

печення, підтримання та зміцнення справедливого миру в інтересах майбутніх поколінь, одним із яких є невід’ємне право всіх народів і людей на життя в мирі незалежно від раси, переконань, мови і статі. Це положення було розвинене у Декларації ООН про право народів на мир⁵ 1984 р., в якій проголошено, що народи нашої планети мають священне право на мир, а сприяння здійсненню цього права, а також його захист є одним із основних обов’язків кожної держави.

У 1999 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про культуру миру⁶, у преамбулі до якої було визначено, що мир – це не просто відсутність конфліктів, а позитивний, динамічний і заснований на широкій участі процес, у якому заохочується діалог і врегульовуються конфлікти в дусі взаєморозуміння та співробітництва. Характерною особливістю цієї Декларації, окрім широкого підходу до тлумачення поняття “мир”, було також те, що вона закріплювала основні напрями утвердження культури миру в суспільному житті, а також комплекс передумов, які повинні бути забезпечені для досягнення зазначеної мети. Так, ст. 4 цієї Декларації встановлювала, що освіта на всіх рівнях є однією з основних засад створення культури миру, а відповідно до ст. 7 поширенню культури миру сприяє просвітницька та інформаційна роль засобів масової інформації. При цьому у ст. 8 зазначеної Декларації було визначено, що ключова роль у поширенні культури миру належить батькам, педагогам, політичним діячам, журналістам, релігійним органам і групам, представникам інтелігенції, особам, які займаються науковою, філософською, творчою та художньою діяльністю, працівникам охорони здоров’я, гуманітарної та соціальної сфери, керівникам різного рівня, а також неурядовим організаціям.

Положення трьох зазначених вище Декларацій ООН були розвинуті в останній на сьогодні Декларації ООН про право на мир⁷, затвердженій Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 19 грудня 2016 р. У цій Декларації було встановлено, що кожен має право жити в мирі в умовах заохочення і захисту всіх прав людини і повної реалізації розвитку, а державам слід поважати, забезпечувати та заохочувати рівність і недискримінацію, справедливість і верховенство закону, а також гарантувати свободу від страху і бідності як засобу зміцнення миру всередині суспільств і між ними⁸.

Отже, право на мир у Деклараціях ООН пройшло значний етап свого змістового та функціонального розвитку, і якщо Декларації 1978 та 1984 рр.

⁵ Declaration on the Right of Peoples to Peace. Adopted by the General Assembly at the 57th plenary meeting, 12 Nov. 1984 <<https://digitallibrary.un.org/record/74608?ln=en&v=pdf>> (accessed 27.04.2025).

⁶ Declaration and Programme of Action on a Culture of Peace: resolutions, adopted by the General Assembly <<https://digitallibrary.un.org/record/285677?ln=en&v=pdf>> (accessed 27.04.2025).

⁷ Declaration on the Right to Peace: resolution, adopted by the Human Rights Council on 1 July 2016 <<https://digitallibrary.un.org/record/845647?ln=en&v=pdf>> (accessed 27.04.2025).

⁸ Р Губань, ‘Право на мир в деклараціях ООН’, *Чотирнадцяті юридичні читання. Проблеми імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: матеріали міжнародної наукової конференції, 17–18 квітня 2019 року* (В Андрущенко, Ю Шемшученко та ін ред кол, Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова 2019) 146–149.

переважно зосереджували увагу на цьому праві як на ціннісно-нормативній концепції запобігання війні та зміцнення міжнародного миру як основної умови забезпечення виживання людства, а також на необхідності мирного вирішення міжнародних спорів, то у Деклараціях 1999 та 2016 рр. право на мир почало розглядатися вже здебільшого в контексті системи прав людини та забезпечення сталого розвитку людства. При цьому остання Декларація вперше закріпила право на мир як індивідуальне право кожної людини, яке має універсальний характер і повинно захищатися на міжнародному та національному рівнях, у тому числі відповідними інститутами громадянського суспільства, а поняття “мир” як об’єкт цього права, по суті, набуло якості основоположної засади реалізації людиною всієї системи гарантованих їй прав і свобод.

Як уже попередньо зазначалося, мир як соціальна цінність і відповідно як об’єкт права являє собою багатоаспектну категорію, яку можна досліджувати з точки зору різних соціогуманітарних доктрин, зокрема в межах юридичної науки та сучасної політико-правової дійсності. Зазначені вище Декларації ООН надають можливість зробити загальний висновок про те, що поняття “мир” можна розглядати як комплекс прав, обов’язків, принципів і цінностей організації й розвитку всієї системи міжнародних та внутрішньодержавних відносин.

Саме такий підхід, на нашу думку, надає можливість уникнути відповідної редукції змісту цього поняття, яке в такому випадку не враховуватиме всіх необхідних складових його практичного забезпечення, у тому числі на міжнародному рівні, у межах якого мир традиційно досліджується крізь призму відсутності воєнних дій між державами⁹. Адже мир – це не просто відсутність війни та стан активного співробітництва між державами, а комплексне явище, що характеризується високим рівнем досягнутої соціальної справедливості та належною якістю багатоманітних правореалізаційних процесів, стабільною та позитивною динамікою розвитку суспільних відносин, зокрема правових, мінімізацією рівня насильства всередині суспільства та переважно компромісним характером узгодження правових спорів та інших конфліктних ситуацій.

У зв’язку із цим право на мир – це право на відсутність насильства та війн, на гарантії індивідуальної та колективної безпеки, стабільного і прогресивного розвитку суспільства і громадян, що виступає першоосновою міжнародного та національного правопорядків. При цьому особливої значущості це право набуває саме в умовах сьогодення, коли суттєво посилюються глобальні загрози та багатоманітні кризові реалії розвитку сучасних держав і суспільств.

⁹ Д. Белов, І. Сухан, ‘Право на мир: сучасні підходи до праворозуміння’ [2023] 5 Аналітично-порівняльне правознавство 687–691 <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.122>.

Такий підхід до розуміння поняття “мир” надає можливість сформулювати основні ознаки права на нього, а саме:

1. Право на мир має універсальний, всеосяжний характер і охоплює широке коло аспектів, які, по суті, є відповідними індикаторами його практичного забезпечення та захисту. Йдеться про правові, політичні, культурні, економічні, соціальні та інші складові, що роблять стан миру реальним або належною мірою реалізованим у суспільному житті. Універсальність права на мир безпосередньо впливає з норм наведених вище декларацій ООН, а також деяких інших норм міжнародного права, і проявляється у тому, що воно належить усім людям незалежно від їх національності, раси, кольору шкіри, статі, політичних чи релігійних переконань, культурної ідентифікації, соціального статусу і майнового стану, світогляду тощо.

Необхідно також враховувати, що реалізація права на мир передбачає прагнення створити умови стабільного миробудівництва на глобальному, регіональному та національному рівнях, які включають у себе не лише відсутність військових конфліктів, а й усунення чи принаймні мінімізацію всіх форм насильства на макро- і мікрорівнях, зокрема усунення причин, які сприяють насильству, передусім війнам. При цьому слід враховувати, що дискримінація, бідність, злидні та інші соціальні патології не можна вважати першопричиною насильства, оскільки будь-які деструктивні явища в суспільстві є насамперед наслідком спотвореного розуміння змісту основоположних соціальних цінностей, зокрема свободи, яка все більше втрачає свій онтологічний взаємозв'язок з внутрішньою відповідальністю особистості та усвідомленням значущості публічних інтересів, а також інтересів інших осіб як учасників соціальної комунікації.

Щодо цього в науковій літературі правильно відзначається, що

сучасна людина прагне будь-якою ціною здобути матеріальні блага та розваги, нерідко нехтуючи правами інших людей та відмовляючись від таких традиційних, здатних згуртувати суспільство цінностей, як добро, гідність, милосердя, взаємопідтримка. Наслідком споживацького ставлення людей одне до одного, суспільства, природи стає зниження моральної відповідальності людини за свої дії, втрата єдності з духовним, перевага матеріальних цінностей над духовними, зростання насильства у всіх його видах і формах як на рівні суспільства і державних інститутів, так і на рівні індивідуальної свідомості. У зв'язку із цим важливим чинником, який призводить до поширення насильства в суспільстві, є ціннісна дезорганізація сучасної людини. Регрес гуманності, нетерпимість і жорстокість людей починаються з дезінтеграції внутрішнього світу особистості, вакууму духовності. В умовах суспільної атомізації та фрагментації “нова людина” з легкістю може змінювати як типи діяльності, так і цінності, ідеали, переконання. Вона хворіє на моральну сліпоту, стає байдужою й нечутливою до проблем інших людей¹⁰.

¹⁰ К Кальницька, Н Шакур, ‘Насильство як соціальний феномен: соціально-психологічні причини та етико-моральні засади протидії’ [2017] 6(20) Проблеми політичної психології 25.

2. Право на мир має особливий механізм своєї реалізації, основу якого складає мирне співіснування та взаємодія між державами, їх об'єднаннями і міжнародними організаціями, що передбачає дотримання домовленостей між ними, а також правові засоби, спрямовані на запобігання військовим конфліктам і застосування воєнної сили у міжнародних відносинах. На відміну від більшості прав і свобод людини право на мир не може бути реалізовано через безпосередні дії індивідів як суб'єктів правовідносин, оскільки воно виступає насамперед результатом практичного втілення в життя принципів міжнародного права, закріплених у відповідних джерелах, зокрема у Статуті ООН.

Якщо, наприклад, реалізація свободи слова, свободи пересування та вибору місця проживання, права на судовий захист, на особисту недоторканність і безпеку, на участь у виборах і референдумах, на охорону здоров'я, на працю, на підприємницьку діяльність тощо передбачає здійснення активних дій з боку самого індивіда, то реалізація права на мир проявляється у більш масштабних та структурованих діях насамперед суб'єктів міжнародного права, особливе місце серед яких посідають держави, які в межах своїх національних юрисдикцій реалізують це право через відповідні організаційні та правові механізми забезпечення захисту громадян від будь-якого насильства. Це означає, що для повноцінного практичного здійснення права на мир, поряд із зусиллями міжнародно-правового характеру, спрямованими здебільшого на запобігання військовим конфліктам між державами за допомогою налагодження системи дипломатичних, економічних, гуманітарних та інших взаємозв'язків між державами та міжнародними організаціями, важливими і необхідними є також створення відповідних інструментів запобігання насильству всередині самих держав, що передбачає ефективний захист від таких загроз, як внутрішні соціальні конфлікти та масові заворушення, поширення злочинності, зростання бідності тощо.

Водночас з урахуванням наведених вище констатацій реальність права на мир забезпечується також і зусиллями громадянського суспільства та навіть окремих громадян. При цьому поведінка і діяльність останніх може сприяти утвердженню миру та відповідно зменшенню рівня насильства в суспільному житті лише у тому випадку, якщо вона враховує як букву, так і дух законів, тобто відповідає не лише формально визначеним правовим нормам, а й моральним цінностям. Більше того, людина може брати участь у реалізації цього права і через активну участь у соціальних і політичних процесах, зокрема через підтримку організацій, діяльність яких спрямована на мирне врегулювання конфліктних ситуацій, або тих політичних лідерів, програми яких переважно акцентують увагу на забезпеченні процесів миробудівництва та суспільної консолідації.

Попри той факт, що в центрі уваги забезпечення мирного життя, як правило, перебувають масштабні мирні проекти, причому здебільшого між-

народного характеру, а роль і діяльність окремих осіб і громадянського суспільства загалом у створенні миру все ще залишається за лаштунками, у сучасному світі неможливо не брати до уваги суспільні та громадські рухи, а також діяльність окремих визначних постатей та експертів, які фокусуються на критеріях добробуту та культури, що стають основою для розбудови довготривалого миру. Саме тому для досягнення цієї мети потрібна широка співпраця наукової спільноти, експертів, громадськості, державних діячів, дипломатів, представників міжнародних і регіональних організацій, а також медіа, спрямована як на аналіз допущених раніше помилок у здійснюваних процесах миробудівництва, так і на ідентифікацію кращих практик забезпечення миру, популяризацію “культури миру”, “мирного мислення” і формування пулу професіоналів у сфері розбудови миру¹¹.

3. Право на мир має специфічний взаємозв'язок з іншими правами і свободами людини, який проявляється насамперед у тому, що окремі фундаментальні права людини, по суті, формують його безпосередній зміст. Адже змістом права на мир є право людини на особисту безпеку та недоторканність, право на захист від загроз з боку держави та інших суб'єктів, право на культурну ідентичність, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на розвиток і благополуччя тощо. Не можна вести мову про реальність забезпечення права на мир, якщо за дужки виносяться питання умов нормального розвитку людини та її особистої безпеки, які є необхідними маркерами або індикаторами суспільних відносин, звільнених від насильства. Мирне співжиття найбільшою мірою забезпечується там, де людина має всі можливості всебічно розвиватися та покращувати якість свого життя, де має місце належний захист довкілля, а також соціальний, економічний та культурний розвиток.

Отже, зміст права на мир проявляється у більш широкому контексті багатьох фундаментальних прав людини, забезпеченість і захист яких становлять основу миробудівництва. При цьому має місце і зворотній зв'язок, оскільки право на мир спрямоване на створення умов для повноцінної реалізації всієї системи прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб; воно забезпечує не лише захист від зовнішніх загроз, а й внутрішню стабільність у суспільстві. Соціальна, економічна чи будь-яка інша форма суспільного прогресу може бути досягнута лише в умовах миру й саме право на мир забезпечує довгостроковий і різногалузевий розвиток як у межах окремих суспільств, так і на міжнародному рівні.

У науковій літературі щодо цього правильно зазначається, що “без забезпечення права на мир право людини на життя і його захист стає абсолют-

¹¹ І Паніна, ‘Дослідження миру: основні теоретичні перспективи’ [2022] 1 Політичне життя 104 <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2022.1.11>.

но нездійсненним, незалежно від наявності чинних міжнародних договорів про захист цивільного населення та визнання правил ведення війни¹².

З огляду на наведені характеристики права людини на мир необхідно зазначити, що основні проблеми правового забезпечення та захисту цього права впливають насамперед з розмитості, нечіткості юридичного змісту цього права, з відсутності узгоджених міжнародних і національних механізмів його реалізації та охорони, урешті-решт, з конфлікту між державним суверенітетом та міжнародними нормами тощо. Адже, незважаючи на існування значної кількості міжнародних договорів, декларацій та інших джерел у сфері прав людини, їх положення закріплюють переважно загальні зобов'язання держав щодо створення ними умов для забезпечення та захисту традиційної системи прав і свобод людини, тобто особистих (громадянських), політичних, економічних, соціальних, культурних, інформаційних тощо.

Слід погодитися з думкою, що міжнародні акти містять переважно декларативні положення та не мають ефективних механізмів примусу до їх виконання державами, які їх підписали та навіть ратифікували. Ця особливість пов'язана насамперед з особливим суб'єктним складом міжнародно-правових відносин, основними учасниками яких є держави та міжнародні організації. При цьому юридична відповідальність держав не може забезпечуватися шляхом застосування до них примусових засобів, які традиційно застосовуються до фізичних та юридичних осіб, а використання міжнародною спільнотою економічних та інших санкцій чи відповідних обмежувальних заходів, як свідчить практика, не дає повноцінного позитивного результату, пов'язаного із досягненням цілей реалізації права на мир. Натомість санкційні обмеження можуть призвести і до настання негативних тенденцій розвитку суспільств, посилюючи гуманітарні кризи та заважаючи доступу до ресурсів звичайним громадянам¹³.

Водночас право людини на мир, як ми попередньо пересвідчилися, не може бути реалізовано особою на індивідуальному рівні, що суттєво відрізняє його від інших прав і свобод людини. Однак реальність стану забезпеченості та захищеності цього права, зокрема стосовно конкретної особистості, може мати місце лише за умови функціонування ефективних механізмів реалізації всіх інших прав людини, якості практичного забезпечення та захисту яких навіть у розвинених демократичних державах все ще містить відповідні недоліки та прорахунки. Саме тому удосконалення механізмів забезпечення та захисту всієї системи прав і свобод людини на міжнародному та національному рівнях, у тому числі посилення їх гарантій-

¹² Є Ключєва, Ю Соловйова, 'Мир як право: особливості визначення та забезпечення' [2023] 1(13) Dictum Factum 204–210.

¹³ О Ромців, 'Право на мир: основні проблеми реалізації' [2024] 86(1) Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 267–268 <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.39>.

ної складової, є необхідною передумовою належної реалізації права на мир у суспільному житті.

Серед інших проблем правового забезпечення та захисту права людини на мир можна також назвати конфлікт національного і міжнародного права, який може проявлятися у різних формах, зокрема, у відмові держави від визнання міжнародно-правових норм, у застосуванні так званих подвійних стандартів у практиці упорядкування міжнародних і внутрішньодержавних відносин, у порушенні норм гуманітарного права тощо.

Слід підтримати точку зору, що для забезпечення стабільно функціонуючого міжнародного правопорядку, посилення механізмів захисту прав і свобод людини необхідно дотримуватися положень міжнародного права всіма державами, упереджуючи суперечність його норм з нормами внутрішньодержавного права. При цьому ефективність норм міжнародного права в механізмі правового регулювання національної правової системи залежить також від того, як вони сприймаються юрисдикційними органами відповідних держав, наскільки досконалими є форми, методи їх об'єктивації в реальних суспільних відносинах¹⁴, чи відповідає їх зміст традиційній моралі у певному суспільстві, панівним у ньому звичаям і традиціям, наскільки вони враховують особливості розвитку національного права та його соціокультурної основи тощо.

У цьому контексті необхідно також враховувати, що забезпечення ефективної реалізації та захисту права людини на мир не може спиратися на суто правові засоби, оскільки мирні відносини як між державами, так і всередині відповідних суспільств, є наслідком системної дії багатьох чинників, зокрема політичних, економічних, соціальних, інформаційних тощо. Адже економічні кризи, соціальна нерівність і дискримінація, корупція та інші соціальні патології у багатьох випадках призводять до насильства, виникнення громадських заворушень і масових безпорядків, численних конфліктів на макро- і мікрорівнях, що безпосередньо загрожують належному забезпеченню та захисту права на мир. Це своєю чергою означає, що право на мир може бути належним чином забезпечено та захищено лише в умовах наявності високого рівня суспільної моралі, розвиненої моральної свідомості громадян, а також узгодженої, збалансованої, системної дії соціальних норм на відповідні відносини в суспільстві.

Практична неможливість забезпечення права людини на мир правовими засобами в умовах девальвації значення традиційної моралі в суспільстві зумовлюється не лише тим фактом, що державно встановлене законодавство втрачає своє функціональне призначення в аморальному соціальному середовищі, перетворюючись на своєрідну "декларацію про ціннісні ідеали та

¹⁴ І Міма, Н Іванюк, 'Порівняльно-правовий аналіз взаємозв'язку національного і міжнародного права в умовах інтеграційних процесів' [2020] 4 Juris Europensis Scientia 184 <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.153>.

добрі наміри”, а й тим, що моральна культура та розвинена індивідуальна і колективна моральна свідомість – це той фундамент внутрішнього миру в суспільстві, без якого неможливо побудувати стабільний і справедливий мир, оскільки самі люди не готові до мирного співіснування, не поважають одне одного та діють, як правило, для задоволення власних егоїстичних інтересів та потреб, навіть якщо це порушуватиме права та інтереси інших осіб.

Саме тому, як слушно зазначається у науковій літературі, протидія насильству, а отже, і порушенню права на мир, повинна передбачати формування певного ненасильницького типу волі, ненасильницької культури та творчих, конструктивних цілей, для чого необхідні як особисті зусилля, так і відповідна інституційна підтримка і наявність моральних традицій, які, з-поміж іншого, покликані прояснити та систематизувати ці зусилля¹⁵.

Якщо в суспільстві не цінується традиційна мораль, то право на мир не може сприйматися як основоположне право людини, а виникаючи в суспільстві конфлікти та/або спори нерідко починають вирішуватися через агресію та насильство, які сприймаються як допустимий засіб їх розв’язання. Справжній, тобто щирий і добровільний мир можливо досягти лише в тому суспільстві, в якому присутня емпатія та розуміння чужої точки зору, здатність до компромісу та прагнення до справедливості. Без цих моральних якостей будь-яке суспільство поступово схилитиметься до конфліктів та деградації відповідних комунікативних практик.

Висновки. Отже, можемо зробити такі висновки з проведеного дослідження:

1. Право на мир – це невід’ємне право кожної людини на безпечний, вільний і гармонійний розвиток у світі, суспільстві, державі чи будь-якому іншому соціальному середовищі або групі, в яких відсутні або принаймні реально мінімізовані насильство, агресія та будь-які загрози життю і здоров’ю людей. Право людини на мир є першоосновою функціонування та розвитку цивілізованого правопорядку, яка забезпечує можливість здійснення всіх інших прав і свобод людини, створюючи умови для досягнення соціальної справедливості та благополуччя всіх людей, їх прогресивного розвитку у будь-якій сфері суспільного життя. Функціональне призначення права на мир проявляється насамперед у гарантуванні безпечного і стабільного прогресивного розвитку людини та суспільства, у запобіганні конфліктам та насильству з акцентом на мирне врегулювання спірних питань, а також у стимулюванні міжнародного співробітництва та створення умов для стійкого мирного розвитку людства.

2. Основними проблемами правового забезпечення права на мир в контексті сучасної кризи світового правопорядку є відсутність єдиних і дієвих міжнародних механізмів захисту держав від військових конфліктів та їх не-

¹⁵ Н. Бойченко, ‘Філософське розуміння природи насильства’ [2017] 12 Антропологічні виміри філософських досліджень 23 <https://doi.org/10.15802/amp.v0i12.119076>.

гативних наслідків; глобальні кризи сучасності (наприклад, міграційні кризи, природні катаклізми, економічні кризи, тероризм тощо), які створюють нові загрози мирному співіснуванню як держав між собою, так і громадян усередині відповідних суспільств; соціальна несправедливість та численні факти порушень прав людини, що сприяють поширенню недовіри громадян до владних інституцій, а отже, до зростання нестабільності та агресивних проявів вирішення спірних або конфліктних ситуацій.

3. В умовах відсутності ефективних механізмів забезпечення та захисту права на мир неможливо досягти належного стану правопорядку як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях. Саме мир виступає основою для досягнення суспільного консенсусу та соціальної консолідації, забезпечення високої якості реалізації правових норм і захисту прав людини, розвитку правових інститутів у всіх галузях публічного і приватного права, зміцнення демократичних засад організації публічної влади в державі, економічного розвитку та його соціальній спрямованості.

4. Прогалини в сучасному правовому регулюванні права людини на мир пов'язані з юридичними чинниками (наприклад, відсутність механізму реалізації права людини на мир у національному законодавстві, недостатня юридична відповідальність за порушення права на мир, фрагментарний характер міжнародно-правових норм, які стосуються забезпечення права на мир та міжнародної безпеки тощо), а також з групою соціальних чинників, у межах яких можна виокремити політичні (відсутність міжнародного консенсусу, суперечності між державами), економічні (стан війни між державами та значне поширення насильства всередині суспільства є вигідними для окремих економічних і політичних груп), моральні (пропаганда агресивної політики, ціннісно-ідеологічні суперечності) тощо.

REFERENCES

Bibliography

Journal articles

1. Bielov D, Sukhan I, 'Pravo na myr: suchasni pidkhody do pravorozuminnia' [2023] 5 Analitychno-porivnialne pravoznavstvo 687–691 <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.122> (in Ukrainian).
2. Boichenko N, 'Filosofske rozuminnia pryrody nasylstva' [2017] 12 Antropolohichni vymiry filosofskykh doslidzhen 23 <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i12.119076> (in Ukrainian).
3. Kalnytska K, Shakun N, 'Nasylstvo yak sotsialnyi fenomen: sotsialno-psykholohichni prychyny ta etyko-moralni zasady protydii' [2017] 6(20) Problemy politychnoi psykholohii 25 (in Ukrainian).
4. Kliuieva Ye, Soloviova Yu, 'Myr yak pravo: osoblyvosti vyznachennia ta zabezpechennia' [2023] 1(13) Dictum Factum 204–210 (in Ukrainian).
5. Mima I, Ivaniuk N, 'Porivnialno-pravovyi analiz vzaiemozv'iazku natsionalnoho i mizhnarodnoho prava v umovakh intehtatsiinykh protsesiv' [2020] 4 Juris Europensis Scientia 184 <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.153> (in Ukrainian).
6. Panina I, 'Doslidzhennia myru: osnovni teoretychni perspektyvy' [2022] 1 Politychne zhyttia 104 <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2022.1.11> (in Ukrainian).

7. Romtsiv O, 'Pravo na myr: osnovni problemy realizatsii' [2024] 86(1) Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo 267–268 <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.39> (in Ukrainian).

Conference papers

8. Huban R, 'Pravo na myr v deklaratsiiakh OON', *Chotyrnadtsiati yurydychni chytannia. Problemy implementatsii natsionalnoho zakonodavstva do Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom: materialy mizhnarodnoi naukovo konferentsii, 17–18 kvitnia 2019 roku* (V Andrushchenko, Yu Shemshuchenko ta in red kol, Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova 2019) 146–149 (in Ukrainian).
9. Nesprava M, 'Filosofii myru: dukhovno-etychnyi aspekt', *Fundamentalni ta prykladni doslidzhennia: suchasni naukovopraktychni rishennia ta pidkhody: zbirnyk materialiv III Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii* (Posvit 2017) 402–404.

Serhii Suniehin

THE HUMAN RIGHT TO PEACE: ISSUES OF LEGAL PROVISION AND PROTECTION

ABSTRACT. The development of world law order and legal systems in today's conditions is associated with the need to resolve a number of issues generated by globalization, technological progress, environmental challenges, conflict of social values, as well as rethinking traditional legal and other socio-normative paradigms. In this regard, the need to develop a unified approach to understanding the essence and nature of the human right to peace, as well as perspective directions for its legal support and protection, becomes particularly important.

The purpose of the article is to determine the nature of the human right to peace, the problems of its legal enforcement and protection at the current stage of human development, as well as the prospects for their solution in the future.

It has been established that the right to peace has undergone a significant stage of substantive and functional evolution in international law, as a result of which it began to be considered as an individual right of every person, which has a universal character and must be protected at the international and national levels, and the concept of "peace" as an object of this right has essentially acquired the quality of a fundamental principle for the implementation by a person of the entire system of rights and freedoms guaranteed to him. It has been found that the right to peace has a special mechanism for its implementation, which is manifested in large-scale and structured actions, primarily of subjects of international law, a special place among which is occupied by states that ensure the protection of this right both in international relations and within their national jurisdictions.

The author concludes that the main problems of legal protection of the right to peace in the context of the modern crisis of the world law order are the lack of unified and effective international mechanisms for protecting states from military conflicts and their negative consequences; global crises of modernity (for example, migration crises, natural disasters, economic crises, terrorism, etc.), which create new threats to the peaceful coexistence of both states among themselves and citizens within the societies; social injustice and numerous facts of human rights violations, which contribute to the spread of citizens' distrust of government institutions, and therefore, to the growth of instability and aggressive manifestations of resolving controversial or conflict situations. In the absence of effective mechanisms for ensuring and protecting the right to peace, it is impossible to achieve an adequate state of law and order both at the international and domestic levels. It is peace that serves as the basis for achieving public consensus and social consolidation, ensuring high-quality implementation of legal norms and protection of human rights, developing legal institutions in all areas of public and private law, strengthening the democratic principles of organizing public power in the state, economic development and its social orientation.

KEYWORDS: the right to peace, human rights and freedoms, international law, ensuring the human right to peace, law and order, violence, peacebuilding.